

րանի կառավարիչքը, բայց նոցա գործունէութիւնը եղել է եւ լինում է միմեանց անվայել տխրոսներով փառադարդել, միմեանց վարկը գետնուր զարկել եւ սորանով անպատուել ուսումնարանի անունը:

Ահա յայտնի ապացոյցները, որ հոգեւորական դասը այլ նպատակի չէ ծառայում. հին սերունդը նորին չէ դիմադարձում. որովհետեւ հոգեւորական դասը իւր խնամոց յանձնուած դպրոցի կառավարութիւնը յանձնում է ժողովրդին եւ ուսումնական եւ բարեբարոյ անձանց:

Թո՛ղ չբաժանեն մեր պարոններ զհայր ու զորդին առանձին կուսակցութիւնների, թո՛ղ երիտասարդներն կղերական ճնշող ոգի եւ խարդախ կուսակցութիւն չերազեն. որովհետեւ Իգնատիոս

Լոյոլայի որդիքը՝ այժմեան եղուխոսները տարբեր են Հայ հոգեւորականի ուղղութիւնից. Հայ հոգեւորականը հակառակ կարծեաց՝ իմ եւ քո չէ բաժանում, հաւատար իրաւունքով ազգային գործերին մասնակցելու արտօնութիւնը վայելում է թերեւս ժողովրդից ինքըն ստանալով:

Թո՛ղ կրքերը հեռանան մի աղգին մի սիրտ պէտք է, հօրը տկարին օգնէ թո՛ղ եւ ընտրը միասին՝ խեղճ դիւղացուն, որի անմխիթար դրութիւնը թէ՛ գիտութեան, թէ՛ երկրագործութեան եւ թէ՛ արհեստից մէջ կարեկցութեան արժանի է, եւ նորան թերակրթութեան ողորմելի դրութիւնից ազատելու է:

ԵՆՈՎՔ ՍԱՐԿԱԻԱՅ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ.

Ի Բ Ը Ն Տ Ն Ն Ի Չ Ա Ր Ո Ւ Ր Ի .

Յերկնային սլայծառ կամար լայնատարած կապուտակ,
Փայլին փայլուն աստեղունք շրջան առնուն բոլորակ:
Պարշաւէ սորա մէջէն ահագին գունտն Արեգի,
Լուսաւորել տիեզերն յերփներանգ գոյնս հաճելի:
Շողայ նորա լուսերէն՝ Ախշաբուրի գետ վրսեր,
Չոր ծնանին ի կարկաչ հազար մանր առուակներ:
Ոլոր մելոր կսահին գէպ ի հարաւ գնալով,
Արծաթափայլ լուսինէն շքեղութիւն առնելով:
Եյս գետն եւ առուններ մի դաշտի մէջ ընթանան,
Յողն իւրեանց ցնցուղներ՝ բոյսերն զուարթանան:
Պարգարեն կանանչներ՝ Ախշաբուրի սիրուն դաշտ.
Հակառակիչ հողմերն կլինին այս տեղ միշտ հաշտ:
Քօղարկած է այս դաշտն գոյն գոյն ծաղկանց թուփերով,
Պհրճուին աստ թռչուններ անուշ անուշ երգելով:

Երևում էր հեռուն թղպագոյն Խամուշան *) բերդ,
 Մառախուղն պատեր էր՝ կնշմարուէր մին գմբէթ:
 Արոյ յարկն պարփակէր անշուք անզարթ մի սենեակ,
 Փոքր մի պատուհանով փռուով ծածկած իւր յատակ:
 Թանձր ստուերով սև պատերն սարդի ոստայն էր պատեր,
 Ուր վիթխարի ժանգոտած շղթայ երկաթ երևէր:
 Մահատիպ լուսթեան մէջ յողուց ձայներ էր լսում,
 Յաղթահասակ մի պարթև նստած բանտիդ այդ քունջում:
 Կշողշողար լուսերէն սաղաւարտի ակունքըն,
 Ոսկեթել պերճ թիկնոցն պճներ նորա յաղթ կուրծքըն:
 Պողովատիկ թենոցներ ուժեղ բազուկ պատած էր,
 Եւ ոսկեկուռ կամարն հուժկու մէջքըն գրկած էր:
 Զարմանալի՜ երևոյթ. ահ ու սարսափ տեսնողաց,
 Ծաւ ծաւ իւր հաստ պարանոց մեծ շղթայով էր կապած:
 Հնչէր նա առիւծոյ ձայն, կորոտար այն օդի մէջ,
 Կանդրադառնայր արձագանք առնէր յորմերն ելեւջ:
 Հուր կցայտէր աչքերէն իբր հնոց բորբոքէր,
 Կուտակ կուտակ արտասուք ցոլար յերկիր անկանէր:
 Սրտէն յողուց հանելով « ո՛ւր մնացիր Հայաստան,
 Երկրորդ Երշակն ասէր՝ կհեծե՞ծէ յայս զնտան:
 Իմ նախարարք մատնեցին, չկայ մին ինձ օգնական,
 Չկարծեմ միայն կոտորել այս դայռապիչ անպիտան:
 Սա Պարսից այն բերդըն է՝ որ երդուած են Որմզդին,
 Որ ո՛վ նորա անուն տայ՝ մեռնի անշուշտ եղկելին:
 Չունիմ երբէք ումէք յոյս, ինձ մնայ միայնակ
 Եստուած յերկնից զօրավեդ, ում դէմ արի շատ յանցանք:
 Եշխարհս այսպէս է եղած, երբ ունենամք ժամ արձակ,
 Եմեն չարիք կգործեմք, չեմք յիշեր կայ փոխանակ:
 Եստուած այստեղ ի՞նչ անէ, վրէժ խնդիր է նա միշտ,
 «Նա տեղեակ է գործերիս, այս է հատուցումս ձիւշտ:
 Քանի՜ անմեղ արիւններ հեղի ի զուր ի գետին,
 Իմ իշխանացըն տուններ իմ ձեռքս աւեր դարձուցին:
 Ո՛վ Հայաստան, Հայաստան, քեզ ես ինչե՞ր արեցի,
 Իմ ներքին դադանի կրից քո ապագայն զոհեցի:

(*) « Խամուշան », նշանակէ Պարսկերէն՝ լոյնք, անյիշատակելիք, երևի մեր նախնիք այս բա-
 ւրն թարգմանաբար են գործածած « Անյուշ », ասելով, այս ինքն նորա մասին պէտք չէ յիշել և
 ոչ ինչ, այլ լուսթիւն պահել:

Շէն բազմամարդ Հայաստանն իմ վայրենի վարժունքէն,

Աւերակ գերի դարձաւ, շահ չը տեսաւ իմ փառքէն:

Այս դառն սե իմ բանտըն մնայ ազգիս յիշատակ,

Թող տանջուիմ յաւիտեան լինիլ այլոց օրինակ:

Իմ պատմութիւն թող կարդան, հեռանան չարիքներէն,

Իմանան՝ տանջվեցայ իմ վատ գործոց փոխարէն:

Ղիւցազուն Հայ քաջերը թողին բարի անուններ,

Արդեօք ես ի՞նչ թողի. ինձ արժանի նախատինքներ:

Ո՛վ բարի դու կը թուեցիս, քեզմէ քիչ ունենայի,

Չէի արդ հպարտ դռող, ինչո՞ւ բանտումս տանջվի:

Ղու նախանձ՝ հպարտութիւն Հայաստանը քանդեցիր,

Մեր Հայոց մեծ փառքերէն դու մեզ ժառանգ մնացիր:

Ո՛վ դու իմ Արշակաւան՝ եղար պատճառ շատ արեան.

Քեզ այդքան չպատուէի՝ չէի լինիր յայս զնառն:

Արձաշէ աստ առակը՝ գովելի է վերջին խելք,

Սուրբ Աերսէսին լսէի՝ կենացս չէր այժմ այս ելք:

Նստած խորունկ մտածէր, անցանէին տարիք շատ,

Երբ յանկարծ դուռն բացուելով երևեցաւ Վրապտամատ

Ներքինապետ տիրապէր յոտին կանգնած իբր արձան,

Արքայն գերի յերազի թուէր, թուէր տեսնել զիւր ծառան:

Փարելով ոտքն համբուրեց, “Տէր իմ, ասաց, ուրախ լիւր.

“Շատ ժամանակ իմ աչքեր քո տեսութեան կարօտ էր,”:

— “Հաւատարիմ իմ ծառայ, ի՞նչպէս դու տեղս եկիր.

“Արդեօք դու է՞լ ինձի պէս շատ յանցանքներ գործեցիր,”:

— “Ասեմ քեզ՝ Տէր՝ իմ անցքն. Շապուհ տայր ընդ Քուշանաց

Պոռ պատերազմ, որ վտանգ մեծ կսպառնար հեզ Պարսկց:

Ես իմ Հայ քաջութեամբս փրկեցի կեանք Շապուհին,

Եւ ի արիտուր իմ բարեաց նա երդուեց իւր զէնին,

Պարզեւի ինձ՝ ինչ որ ես առաջարկեմ ըստ կամաց.

Աստահեցայ ես յայնժամ խնդրել ըզտես քօ զիմաց:

Բա՛, երկար մտածելով՝ ուղէիւ ասաց դանձիր,

Քո փառաց համար տայի եւ շատ ակնիւ պարգևներ:

Ղիւլարինս խնդրեցիր, չէր օրէնք ի մեզ արեաց,

Անյուշն քեզ արդ յիշել, դու զիս արիւ պարտազանց:

Բայց խոստացայ քեզ ասոյ զոր ինչ խնդրես ինձանէ,

Տամ քեզ ասպա հրաման, զնա փափագդ կատարէ,”:

Ուստի կապանքն արձակեց, լուաց մաքրեց մարմինն,

Անուշահատ իւղերով օժեց նորա գլուխն:
 Կհագցնէր նա սիրով նորան ազնիւ պատմեաճան,
 Չէր զիտէր՝ որ Արշակին լինելոց էր սա պատան:
 Մատոյց նորա առաջն գեղապատշաճ մի սեղան,
 Համադամ կերակուրներ հիտն զինի պատուական:
 Պինին երբ նա քիչ ըմպեց՝ այլ բնութիւն փոխուեցաւ,
 Հայաստանն յիշելով՝ կատաղի առիւծ դարձաւ:
 Այլ երբ բերին միրգ ազնիւ և մի դանակ ընդ նմին,
 Ի հառաչանքս տխուր առնելով զայն ի ձեռին,
 «Յանկայի՛, ասաց տեսնել երջանիկ մի այսպէս օր,
 Բաւական է Տէր, իմ Տէր, ընկալ զողիս մեղաւոր , ,
 Մխեց դանակն իւր սիրտ, արձակեց իսկոյն հոգին,
 Պրաստամատ սարսափած, արիւն թաւալ դիակին,
 Արտասուաց հեղեղներով վազեց գրկել իւր տէրն,
 Հեծեծելով դառնագին ասում էր այս խօսքերն.
 — «Աշխարհիս վայելութիւն ես Շապուհէն չուղեցի,
 Բարերարիս տեսութեանն բոլորովին զօհեցի:
 Մի օր արձակման տենչով դարձայ պատճառ սպանման,
 Աշխարհումս այսուհետեւ լաւ է չլինիմ ես կենդան:
 Թող մեր հայրենիք լսեն սգան իւրեանց կորստին,
 Մենք էլ կարօտ մնացիմք Հայաստանի սուրբ հողին:
 Անյայտ լինի մեր մարմին, չարժանացան արձանի,
 Մեզ արգեօք ո՞վ կթաղէ, մեր դամբարան ո՞ւր լինի:
 Կուլ կտայ Պարսից հողն մարմին մեր վտարանդի,
 Այլի մնայ մեր տապանն, Հայ ջերմ հողն չտեսնի , ,
 Մխեց դանակն և իւր սիրտ, փաթըթուեց իւր արքային,
 «Այս է սրտիս փափագն, ասաց, լինիմք միասին , ,
 Յորդ արիւններ հոսէին, լցուեց աղօտ այն սենեակ,
 Հայ հեղ արեանց լծոյ մէջ լողային երկու դիակ:
 Չեր խառնուած իրար հետ սորանց արեանց գոյներն.
 Այն տեղ որոշ կկանգնէր Պրաստամատի արիւնն:

Այս աշխարհիս անցքերն մնայ մեզ միշտ յիշատակ,
 Հետաքրքիր թէ լինիմք՝ ամենն են մեզ օրինակ:
 Երևելի այս անձինք հասին յիւրեանց նպատակ,
 Մինն արեց վատութիւն՝ այսպէս անցոյց ժամանակ:
 Մինն սիրէր իւր տէրն, անկարելի էր տեսնէր,

Եստուած վճռեց ի վերուստ խառնիլ միմեանց արիւնները:
 Երդեօք մարդիկ մտածե՞ն, առնե՞ն իւրեանց օրինակ,
 Մեր Նախահարց խրատներ լինի՞ նոցա ընդունակ:
 Չարն չարաւ կործանի, իսկ դործ բարին չկորի:
 Մարդոյս ամեն արածն միշտ իւրեանց վարձ կլինի:
 Եւ փոխեցին այս տողեր լքումն տունն իմ արեանց
 Յառաջ չերթար զբիշս, կգոչէ

Ի ԹԷԿՐԱՆ:

Մ. ԲԺՇԿԵԱՆՑ.

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

Ի ԲԱԳՈՒ ՔԱՂԱՔԷ.

Մշակի Դրդ թուոյն մէջ պատահեցի նա և այս յօդուածին, «ամբողջ Թիֆլիսի Հայ հասարակութեան և երեւի Արվկասեան և այլ դաւառական Հայաբնակ քաղաքների խօսակցութեան առարկայ էր վերջին օրերը Երաբար ամսագրի Ղեկտեմբերի տետրակում տպուած Աոնդակը», : Յօդուածագիրը որոշ ոչինչ չէ խօսում այն մասին, թէ արդեօք ի՞նչ պատճառաւ է այդ Աոնդակը Հայերի համար խօսակցութեան առարկայ դարձել: Եթէ նա խօսակցութեան առարկայ է դարձել այս խօսքերիս համար՝ «անտարակուսելի իմն ճշմարտութիւն և բազմատեսակ օրինակօք հաւաստեալ վկայութիւն է այն, զի ի թուլանալ որ և է ազգի ի հաւատոյսն՝ անխուսափելի եղանակաւ զհետ գայ նաև մայրենի լեզուի խանգարումն», : Սորա ճշմարտութեան մասին ոչ միայն հին և նոր պատմութիւնները, այլ և տեղիս ամբողջ Հայ հասարակութիւնը և երեւի Արվկասեան

և այլ դաւառական Հայաբնակ քաղաքները վկայում են, որ ազգութեան և լեզուի հիմն՝ կրօնն է. վասն զի մարդոյս հոգին՝ միտքը պահանջում է ունենալ մի հաւատ, մի կրօն և մի Եստուածպաշտութիւն. և իւր ընտրած և համոզուած կրօնի համար՝ նա պատրաստ է զոհել ոչ միայն ամենայն բան, այլ և իւր անձըն, որոյ օրինակները շատ և շատ են: Իսկ նա, որ Պ. յօդուածագիրը ասում է՝ «ինչ կապ կայ հաւատի և լեզուի մէջ, մենք չենք պաշտպանի այն մարդկանց, որք Եւրոպայում այժմ բաւական բազմացել են՝ որք և հպարտութեամբ ասում են, թէ ոչ ինչ հաւատ չունին ևլն: Այն մարդը, որ չի ընդունում ոչ մի հաւատ, այն մարդը և չի ընդունում ոչ մի ազգ: Ան շատ որդիք, որ ոչ միայն չեն ընդունում իւրեանց ծնողներին, այլ և ծնծում են նոցա, այդպիսեաց լեզուն էլ չի պատկանում իւր մայրենի լեզուին, վասն զի դոքա ամեն ազգի մօտ ձևանում են նոյն ազգի զաւակ, Մահմետականաց մօտ՝ Պարսկերէն խօսելով՝ լինում են Մահմետական, Հայի մօտ՝ Հայ, Գաղղիացւոց մօտ՝ Գաղղիացի ևլն: Եսացի, որ բանական մարդը պիտի անշուշտ ունենայ